IZOTOPIA SPAȚIULUI UNIVERSAL LA ION CREANGĂ

The Isotopy of Universal Space in Ion Creangă's Work

Maria-Laura RUS[1]

Abstract

The essential elements of Ion Creangă's space are joy, innocence, happiness, spontaneity etc. The author underlines this by his words: "the happy age". The universal feature of this age consists in the fact that in opposition to real, ordinary life it allows the child to have no worry, because the game is the only reason. Childhood is a space of extraordinary, unique feelings and only the "memory" can revive them. Security and plenary feelings can also be related to this wonderful age described by Ion Creangă.

Keywords: isotopy, childhood, space, game, joy

Copilăria – izotopie a spaţiului universal

„Copilăria petrecută la sat mi se pare singura mare copilărie. Cine nu priveşte în urma sa peste o asemenea copilărie mi se pare un condamnat al vieţii" spunea Lucian Blaga într-un discurs de recepţie la Academie. Condiţiile favorabile copilăriei universale sunt în cadrul satului, spunea acelaşi mare poet şi filozof, în satul înţeles drept centru al universului, în „cultura minoră", în comparaţie cu oraşul, centru al „culturii majore".

Valorile acestei vârste minunate a fascinat omenirea dintotdeauna[2]. Iată de ce copilăria poate fi echivalată cu [trezirea] în satul deţinător al „priveliştilor lumii". Ea e reînviată de eul subiect şi obiect al *Amintirilor* într-un cadru, un spaţiu în care, în felul acesta, scriitorul încetează, temporar, de a mai fi la discreţia timpului. Copilăria apare, în felul acesta, marcată contextual de [veselie], [inocenţă], [fericire], [candoare], [spontaneitate]: „copilărie ... căci ea singură este veselă şi nevinovată", „vârsta cea fericită".

Acestei copilării ideale i se oferă o topografie reală, dar transfigurată de perspectiva ingenuă a maturului şi de imaginarul artistic. Scena adecvată jocului este toposul humuleştean, dar „minunile" care se petrec aici îl transformă într-un spaţiu al tuturor, trecând, astfel, de limitele sale reale.

Jocurile şi năzdrăvăniile sunt parte componentă, esenţială şi obligatorie a acestui spaţiu fermecat. Ele luminează viaţa cu veselia şi umorul lor. Nică este „cel mai bun de hârjoană" şi „slăvit de leneş", învăţătura părându-i-se „cumplit meşteşug de tâmpenie, Doamne fereşte!". Copilul aflat în spaţiul ocrotitor al copilăriei nu cunoaşte grijile şi necazurile de care viaţa nu îi cruţă pe părinţi:

> *Ce-i pasă copilului când mama şi tata se gândesc la neajunsurile vieţii, la ce poate să le aducă ziua de mâine, sau că-i frământă alte gânduri pline de îngrijire.*

[1] Asistent univ.dr., Universitatea „Petru Maior" din Târgu-Mureş

[2] Copilăria este acea realitate arhetipală, sacră situată în „illo tempore" şi într-un spaţiu privilegiat, acea „lume ce gândea în basme şi vorbea în poezii", „vremile-aurite", „ce mitele albastre ni le şoptesc ades", cum spune Eminescu; este lumea analogă cu universul copilăriei, un univers cu atât mai feeric cu cât se află mai aproape de natură.

BDD-A2913 © 2012 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:56:25 UTC)

Concluzia apare firească, prezentată direct: „*Aşa eram eu la vârsta cea fericită*”. Fiind astfel, copilăria este unică în spaţiu şi timp, ca psihologie.

Întâmplările anumite diferă, aşa cum diferă întâmplările lui Harap-Alb de cele ale lui Făt-Frumos, dar nu şi felul cum se comportă în fiecare întâmplare, copilul care întruchipează copilăria, ca şi viteazul care întruchipează vitejia. Universalitatea copilăriei constă tocmai în aceea că, în opoziţie cu restul vieţii, ea îngăduie lipsa de griji şi zburdălnicia „după bunul plac”, ceea ce înseamnă pentru copil să fie „sănătos, să mănânce şi să se joace”, căci exerciţiul ludic nestingherit este principala coordonată a acestei vârste.

Lumea copiilor este mai mult fictivă decât reală atâta vreme cât ei nu se izbesc, cum este şi principala coordonată a vârstei, de lumea cea reală. Copilăria apare ca arhetip, ca ilustrare prototipică a unei existenţe de zburdălnicie, iresponsabilitate, candoare şi voioşie permanentă[3]:

... aşa cred că au fost toţi copiii, de când îi lumea asta şi pământul, măcar să zică cine ce-a zice.

Ea este percepută drept „utopie morală regeneratoare” (Cornel Moraru).

Unde se sfârşeşte „copilăria” lui Creangă este dificil de spus. El dă o indicaţie atunci când, la sfârşitul părţii a doua din *Amintiri* se caracterizează a fi fost „nici cu minte până la treizeci” de ani. Emancipare a minţii, aceasta e adevărata ieşire din copilăria considerată în sensul tradiţional al cuvântului. Este evident, astfel, că ea nu este o etapă a existenţei, strict determinată fiziologic şi psihic, un „timp al fiinţei”, ci o „calitate a vieţii”, un „mod de a fi” (Paul Cornea)[4].

Cu toate acestea, plecarea la Socola pare a marca despărţirea de copilăria înţeleasă ca „vârstă a fericirii” şi ca tărâm al fericirii, căci copilul pleacă spre un necunoscut în care nu se ştie dacă va mai gusta deliciile de până acum şi de aici:

Ne duceam surgun dracului pomană! Că mai bine n-oi putea zice!

Paul Cornea pune cel mai bine în evidenţă, credem, spaţiul acesta universal al întâmplărilor copilăriei „spectacolul *Amintirilor* pune în scenă o lume de toate zilele şi de nicăieri”.

Amintirile ne fac, practic, să conştientizăm faptul că această vârstă a copilăriei este acel spaţiu al fiinţei noastre[5] comun ca experienţă tuturor. Lumea obiectivă a copilăriei povestitorului aparţine unei anumite epoci istorice, prezentată realist, dar retrăită subiectiv, ca

[3] Singurul „nor” care umbreşte cerul senin al copilăriei îl constituie obligaţia de a merge la şcoală. Dar chiar şi acolo, copilul ştie să găsească şi să-şi construiască momentele în care să se bucure de copilărie („noi, dacă vedeam aşa, ne duceam şi mai rar: dar nebunii ştiu că făceam de-ajuns”).

[4] Paul Cornea vorbeşte în acest sens de o „doză” de copilărie la toate personajele Amintirilor, caracterizate, în fond, prin bucuria de trăi.

[5] Tot aşa cum „amintirea” este un spaţiu al fiinţei, în care fiecare dintre noi evadează de câte ori are posibilitatea. G. Durand spunea: „Memoria e realmente de domeniul fantasticului deoarece orânduieşte estetic amintirea. În acesta constă «aureola» estetică care împodobeşte copilăria, copilăria fiind întotdeauna şi pretutindeni amintire a copilăriei, fiind arhetip al fiinţei eufemice, care ignoră moartea, pentru că fiecare din noi a fost copil mai înainte de a fi om matur. [...] În vreme ce copilăria este obiectiv anestetică, pentru că n-are voie să facă apel la artă pentru a se opune unui destin muritor de care n-are cunoştinţă, orice amintire din copilărie (s.a.), prin dubla-i putere a prestigiului pe care-l conferă lipsei de griji primordială, pe de o parte, iar pe de alta a memoriei, e din capul locului operă de artă” (apud Constantin Trandafir, Ion Creangă. Spectacolul lumii, Editura Porto-Franco, Galaţi, 1996, p. 68).

BDD-A2913 © 2012 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:56:25 UTC)

amintire. Este lumea copilăriei pe care o confruntăm nu numai cu biografia povestitorului, ci şi cu propria noastră copilărie, cu a tuturor celor ce îşi amintesc din ea ceea ce merită să fie regretat. Este, aşadar, un spaţiu al trăirilor extraordinare, unice, singulare ca repetabilitate. Singură, „amintirea" numai le poate face să fie re-simţite. Tocmai în aceasta rezidă universalitatea spaţiului copilăriei.

Universul simbolurilor copilăriei

Vârsta copilăriei îi aduce adultului sentimentul [siguranţei], al îndestulării, al trăirilor plenare: toate erau „frumoase", îi „mergeau după plac", „fără leac de supărare". Veselia îi cuprinde toată fiinţa, întrucât copilăria este ca şi „vremea cea bună", fără înnorări şi tulburări sufleteşti.

În textul naraţiei, totul aminteşte de vârsta aceasta minunată: de la sat şi hora satului la persoanele dragi, de la diversele jocuri la obiectele care poartă însemnele veseliei. Ograda copilăriei, de pildă, apare ca incintă miraculoasă a unui „altar apolonian" (Doina Curticăpeanu):

> *Ieşi, copile, cu părul bălan, afară şi râde la soare, doar s-a îndrepta vremea şi vremea se îndrepta după râsul meu. Ştia, vezi vine, soarele cu cine are de-a face .*

Băţul năzdrăvan pe care încalecă Nică este purtătorul însemnelor copilăriei, căci el îl poartă dincolo de gândurile şi preocupările adulţilor:

> *Copilul, încălecat pe băţul său, gândeşte că se află călare pe un cal de cei mai straşnici, pe care aleargă, cu voie bună, şi-l bate cu biciul şi-l strunește cu tot dinadinsul, şi răcneşte la el din toată inima, de-ţi iè auzul; şi de cade jos, crede că l-a trântit calul, şi pe băţ îşi descarcă mânia în toată puterea cuvântului ...*

Pupăza este, la rândul ei, cea care îi aminteşte copilului întâmplarea hazlie, pozna în urmă căreia a rămas nepedepsit, „mierându-se" şi el de „ghibăcia minciunilor ce potrivise". Chiar şi prinsul muştelor cu ceaslovul este unul dintre momentele pe care copilul le savurează şi îl transformă într-o joacă. Alături de el, cititorul – copil sau adult – se delectează, la rândul lui:

> *... în lipsa părintelui şi a dascălului intram în ţinterim, ţineam ceaslovul deschis, şi, cum erau filele cam unse, trăgeau muştele şi bondarii la ele, şi, clămpănind ceaslovul, câte zece-douăzeci de suflete prăpădeam deodată; potop era pe capul muştelor!*

„Mâţele" din „ocniţe" şi „cotruţă" sunt un prilej continuu de veselie: „le flocăiam şi le şmotream [...] de le mergea colbul". Şi câte alte ghiduşii nu sunt indici ai acestei vârste aparte: smântânitul oalelor, „furluatul" cireşelor şi „prăpădenia" cânepei, desfătările de la scăldat, invitaţiile pe care Ionică şi le făcea singur la moş Chiorpec ciubotarul şi păţaniile ce i se trăgeau din asta ş.a. Tatăl este antrenat, cu voia sau fără voia lui, în iureşul jocului:

> *Când venea tata noaptea de la pădure din Dumesnicu, îngheţat de frig şi plin de promoroacă, noi îl spăriam sărindu-i în spate pe întunerec. Şi el, cât era de ostenit, ne prindea câte pe unul, ca la baba oarba», ne ridica în grindă, zicând: «tâta mare!» şi ne săruta mereu pe fiecare.*

BDD-A2913 © 2012 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:56:25 UTC)

Mai presus de toate, jocul este dovada grăitoare a vârstei „vesele şi nevinovate", este reîntoarcerea la bucuria aceasta primordială: „Dacă-i copil, să se joace". Creangă îşi „joacă" rolul de copil cu deplină participare, se distrează, se înduioşează, se necăjeşte de întâmplările copilăriei sale şi a altora.

În *Amintiri*, jocul este suprema preocupare, fiind aceasta o naraţiune despre copilărie şi o reprezentare a eternului ludic. „Copilul este eminamente joc şi «rolul» său social este de a lua roluri. Necesitatea lui este propria lui libertate, şi felul în care el este jucat este acela că se joacă"[6].

Jocul este simbolul suprem al copilăriei, este dimensiunea esenţială. Şi mai mult decât atât, el constituie, fără nici cea mai mică îndoială, „tema" şi vocaţia fundamentală la Creangă. Copiii au „joc liber", acţionează după pofta inimii, nu după o conştiinţă care să îi dirijeze, tot aşa cum adulţii nu se complac în reflexivitate nespecifică, iar când totuşi „alunecă" în aceasta, se dezic repede: *Însă vai de omul care se ia pe gânduri!*

Belşugul de vitalitate al acestei vârste nu are măsură (nici nu poate avea), dă pe dinafară: *„ ... bucurie peste bucurie venea pe capul meu"*. Orice situaţie, orice prilej este o celebrare a copilăriei minunate, căci copilul este mereu pus pe şotii:

> *A doua zi des-dimineaţă le începeam de la capăt [...] Şi câte nu ne venea în cap, şi câte nu făceam cu vârf şi îndesat, mi-aduc aminte de parcă acum mi se întâmplă.*

Numeroase sunt acţiunile umane convertite în joc. Majoritatea stau sub semnul vertigiului: plăcerea alunecării pe gheaţă, cufundatul în apă la scăldat, urcarea şi coborârea pantelor, chiuitul, râsul şi plânsul, fuga cu spectaculoasele reţele semantice, hârjoana, flecăreala. Să mai amintim: „bâzâitul" în strană, „nechezatul" în ajunul Crăciunului, „chiraleisa" în ajunul Bobotezei, jocurile „de-a mijoarca", „baba-oarba", „de-a calul", „de-a biserica", „bongoasele", „boscorodeala" cu cimilitura morţilor, şolticăriile de pe la şezători etc. De altfel, năzdrăvăniile copilului sunt absolut legitime; spune şi una dintre vorbele înţelepte ale poporului nostru: cine a văzut babă frumoasă şi copil cuminte?

Jocul copilului atât de variat şi exuberant este mărturia unor nelimitate disponibilităţi proprii personajului, a cărui copilărie semnifică însuşi principiul vieţii. Eroul Amintirilor celebrează, aşadar, periodic realitatea prin joc, consideră şi Mircea Moţ. Pentru critic, jocul înseamnă chiar mai mult decât simpla joacă: „Jocul înseamnă o intervenţie chiar a eului în realitate, intervenţie menită să asigure mişcarea liberă a lucrurilor şi, în egală măsură, pentru a anula ceea ce părea încremenit, fixat pentru totdeauna"[7].

Creangă strânge cu migală fiecare trăsătură semnificativă a acestei vârste într-o frumoasă definiţie artistică a copilăriei, poate cea mai izbutită din câte s-au dat vreodată în literatura română. Toate întâmplările copilăriei sunt antologice, de acum intrate în conştiinţa românească, povestite, adică reînviate cu vervă, talent şi spontaneitate de către un scriitor cu atât de multe calităţi. Poezia şi veselia lor îşi pun amprenta asupra cărţii, dându-i dimensiuni pantagruelice, colorând-o, umplând-o de haz, de multă viaţă.

---

[6] Gabriel Liiceanu, în Introducere la Homo ludens. Încercare de determinare a elementului ludic al culturii, de Johan Huizinga, traducere din limba olandeză de H.R. Radian, Editura Univers, Bucureşti, 1977, p. 11.
[7] Mircea Moţ, *Ion Creangă sau pactul cu cititorul*, Editura Paralela 45, Piteşti, 2004, p. 58.

BDD-A2913 © 2012 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:56:25 UTC)

Bibliografie selectivă:

Cornea, Paul, *Itinerar printre clasici*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1984

Moţ, Mircea, *Ion Creangă sau pactul cu cititorul*, Editura Paralela 45, Piteşti, 2004

Regman, Cornel, *Ion Creangă. O biografie a operei*, Editura Demiurg, Bucureşti, 1995

Tiutiuca, Dumitru, *Literatura marilor clasici*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 2005

Trandafir, Constantin, *Ion Creangă. Spectacolul lumii*, Editura Porto-Franco, Galaţi, 1996

BDD-A2913 © 2012 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:56:25 UTC)